

ESTETIZACE PROSTŘEDÍ

V Norsku se podařilo spojit záměry finanční a ryze praktické se snahou šířit umění, podporovat umělce a mladé architektury a zároveň podporovat vzdělanost a kultivovanost norských obyvatel. Projekt Artscape Norway představuje projekty, které vedle těchto sociálních a finančních aspektů pozitivně ovlivňují i estetizaci míst či přírodního prostředí. Díky státní strategii a spolupráci státních i soukromých společenských a edukativních institucí (včetně Národní galerie a vysokých škol) se tato země na severu Evropy dostala na přední pozice v oblasti designu veřejného prostoru a přírodního prostředí. Nepochybně důležitým činitelem je ekonomická situace Norska umožňující zodpovědným orgánům podporovat vznik vysoce nadprůměrné architektury v rámci zajímavých programů výstavby, která má současně sloužit jako podnět pro další rozvoj měst a obcí nacházejících se v komplikovanější přístup-

ARTSCAPE NORWAY

ARTSCAPE NORWAY

Článek představuje architekturu a umělecká díla, které se staly součástí norské krajiny a které jsou v České republice prezentovány v rámci mezinárodního projektu Artscape Norway organizovaného Galeríí Jaroslava Fragnera. V tomto příspěvku je pozornost soustředěna především na realizace betonové. **■** The article presents architecture and art works which became a part of Norwegian countryside and which are presented in the Czech Republic within the Artscape Norway international project, organized by the Jaroslav Fragner Gallery. This article focuses on concrete works.

Mezinárodní projekt Galerie Jaroslava Fragnera s názvem Artscape Norway (přesahy výtvarných aspektů do veřejného prostoru a krajiny v Norsku jako inspirace pro Českou republiku), který vznikl jako putování za uměleckými počiny po celém Norsku prezentuje ojedinělou koncepci využití současné umělecké tvorby pro zpřístupnění výjimečných lokalit na území této severské země. Výstava, včetně premiéry dokumentu Zemí mrazivých vyhlídek a workshopu s norskými odborníky, byla na jaře zahájena v Praze a během roku byla prezentována také v Brně a Opavě.

Obr. 1a,b Vyhlídka Ørnesvingen, 3RW Arkitekter, lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen, 2006 **■** Fig. 1a,b Ørnesvingen viewpoint, 3RW Arkitekter, location: NTR, Geiranger-Trollstigen, 2006

Obr. 2a,b Odpočívadlo Selvika, Reiulf Ramstad Arkitekter, lokace: NTR, Havoysund, 2012 **■** Fig. 2a,b Selvika rest area, Reiulf Ramstad Arkitekter, location: NTR, Havoysund, 2012

3a

3b

kou představou. Tam, kde na rozdíl od muzeí či galerií žádný sofistikovaný design většina výletníků či sportovců neočekává a nepožaduje. Umělecký zážitek však přece může nastolit i nutná pauza na odpočívadle s designovými toaletami (které v první řadě musí splňovat nároky na funkčnost).

ných oblastech. Tento přístup umožnil vznik programu rozvoje dopravní infrastruktury včetně Národních turistických tras, který se stal jednou z priorit Norska. Stát prostřednictvím architektonických soutěží podporuje vysoký standard realizací (na kvalitu dohlíží rady složené z architektů, krajinářských architektů, umělců a kurátorů). Důležitou roli v tomto procesu hraje taktéž kvalita odborného školství.

„Norská architektura se vyznačuje smyslem pro propojení krajinného rázu s architektonickým záměrem, koncepčním myšlením, mistrovskou prací s materiálem, pozorností věnova-

nou detailu a zejména schopností neotřelým způsobem přistupovat ke každé jednotlivé stavební zakázce,“ vysvětluje Nina Berre, ředitelka oddělení architektury Národního muzea v Oslu. Norští architekti přinášejí ve své tvorbě inspiraci výrazným environmentálním přístupem v širším krajinářském urbanismu. Je zajímavé, že se tomuto přístupu v posledních dekádách daří především v zemích, kde nacházíme tvrdší, až syrové přírodní podmínky, v zemích s divokou a romantickou krajinou (např. také ve Švýcarsku, Rakousku či Jižním Tyrolsku). Vlastně v místech, kam vyrážíme za naši romantic-

NÁRODNÍ TURISTICKÉ TRASY

Systém Národních turistických tras (NTR) funguje od spuštění v roce 1994 nepřetržitě dodnes. Tehdy dostal norský Úřad pro správu silnic za úkol uskutečnit pilotní projekt – postavit čtyři modelové silnice mimo hlavní dopravní trasy. K nim patřila i odpočívadla a zastávky v originálním a odvážném architektonickém provedení, jejichž součástí byla i nejrůznější umělecká díla. Cílem bylo nabídnout turistům nové zážitky a představit Norsko jako vítaný cíl dovolené. Zároveň se očekávalo, že rostoucí počty turistů pomohou i místním firmám, což se podařilo a platí dosud.

4a

4c

4b

Obr. 3a,b Vyhlička a odpočívadlo Trollstigen, Reiulf Ramstad Arkitekter, lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen, 2012

■ Fig. 3a,b Trollstigen viewpoint and rest area, Reiulf Ramstad Arkitekter, location: NTR, Geiranger-Trollstigen, 2012

Obr. 4a,b,c Vyhlička Sohlbergsplassen, Carl-Viggo Hølmebakk, lokace: NTR, Rondane, 2005 ■ Fig. 4a,b,c Sohlbergsplassen viewpoint, Carl-Viggo Hølmebakk, location: NTR, Rondane, 2005

Obr. 5 Vedahaugane, LJB, lokace: NTR, Aurlandsfjellet, 2010 ■ Fig. 5 Vedahaugane, LJB, location: NTR, Aurlandsfjellet, 2010

Obr. 6 Odpočívadlo Gornitak, Margrete Friis; Berg & Dyring, lokace: NTR, Varanger, 2006 ■ Fig. 56 Gornitak rest area, Margrete Friis; Berg & Dyring, location: NTR, Varanger, 2006

Obr. 7 Vyhlička Kjeksa, 3RW Arkitekter, lokace: NTR, Atlanterhavsvegen, 2004 ■ Fig. 7 Kjeksa viewpoint, 3RW Arkitekter, location: NTR, Atlanterhavsvegen, 2004

Obr. 8 Vyhlička Svandalsfossen, Haga Grov & Helge Schjelderup, lokace: NTR, Ryfylke, 2006 ■ Fig. 8 Svandalsfossen viewpoint, Haga Grov & Helge Schjelderup, location: NTR, Ryfylke, 2006

Pilotní projekt přetrval a dnes tvoří základ systému Národních turistických tras již 18 cest. Principem této světově unikátní dopravní infrastruktury je hustá síť silnic a silniček nižší třídy vybudovaná mimo velká města. Cesta po nich trvá déle než po dálnici či silnici se silným provozem, zato nabízejí jedinečné zážitky a dobrodružství. Trasy vedou od Varangeru na severu po Jæren na jihu a dohromady měří 2 060 km. Nejdelší z nich je Národní turistická trasa vinoucí se v délce 430 km horami a pobřežím ve střední části Norska, naopak štěrkový průjezd horským průsmykem Gamle Strynefjellsvegen mezi starodávnými hraničními kameny měří pouhých 27 km. Rozdíly v délce jednotlivých tras jsou téměř stejně výrazné jako rozdíly v krajině, skrz kterou se silnice vinou, a strategická linie NTR přesně naplňu-

je touhu turistů dotknout se romantické přírody v jejich různých podobách: písčivé pláže nedaleko od přistání trajektu z Dánska ve městě Kristiansand, hluboké kaňony západních fjordů, pás více než 3 000 km drsné a nehostinné krajiny na pobřeží Barentsova moře nedaleko ruského Murmansku nebo naopak překrásné scenérie národních parků s obrovským počtem ledovců a vodopádů ve vnitrozemí.

Úřad pro správu silnic a jeho Odbor pro turistické trasy přispívá od samého zahájení projektu také k rozvoji místní architektury. V letech 2007 a 2014 vypsali pro mladší generace norských architektů soutěž, do které se zapojilo na 60 architektů, jež se podíleli na 137 z celkového počtu 245 projektů. Na odpočívadlech podél silnic budou v současné etapě pracovat až do roku 2023.

9a 9b

10 Obr. 9a,b Odpočívadlo Hellåga, Nordplan AS; Landskapsfabrikken, lokace: NTR, Helgelandskysten, 2004 ■ Fig. 9a,b Hellåga rest area, Nordplan AS; Landskapsfabrikken, location: NTR, Helgelandskysten, 2004

Obr. 10 Odpočívadlo Hereiane, Asplan Viak – Knut Hellås; 3 RW – Susanne Pushberger, lokace: NTR, Hardanger; Herand, 2007 ■ Fig. 10 Hereiane rest area, Asplan Viak – Knut Hellås; 3 RW – Susanne Pushberger, location: NTR, Hardanger; Herand, 2007

11 Obr. 11 Odpočívadlo Liasanden, Jensen & Skodvin Arkitekter, lokace: NTR, Sognefjellet, 1997 ■ Fig. 11 Liasanden rest area, Jensen & Skodvin Arkitekter, location: NTR, Sognefjellet, 1997

Obr. 12 Odpočívadlo Trollstigen, Reiulf Ramstad Arkitekter; Multiconsult, lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen, 2010 ■ Fig. 12 Trollstigen rest area, Reiulf Ramstad Arkitekter; Multiconsult, location: NTR, Geiranger-Trollstigen, 2010

12 ARTSCAPE NORDLAND

Přibližně 200 km severně od města Trondheim začíná kraj Nordland, který se stal díky rozmístění 36 uměleckých děl od 36 umělců z 18 zemí unikátním a nejrozsáhlejším sochařským parkem na světě. Ne náhodou si projekt získal pověst „umělecké galerie, jejíž výstavní plocha měří 40 tisíc km², neexistují tu zdi a nic se neprodává“. Je nutné počítat s tím, že se jednotlivé prostory, v nichž jsou umělecká díla instalovaná, výrazně liší a značně různorodé jsou i způsoby tvůrčího vyjádření autorů.

S nápadem na zřízení sbírky současného umění v Nordlandu, kterou by mimo jiné tvořila socha či plastika v každé ze zdejších obcí, poprvé přišla norská výtvarnice Anne Katrine Dolven v roce 1988. Projekt odstartoval o čtyři roky později, první fáze skončila v roce 1998, další fáze byla zahájena roku 2009 a dokončena byla loni třemi instalacemi nových děl.

13

14

15

Obr. 13 Mořský člověk, Antony Gormley, lokace: Nordland; Mo i Rana, 1995

■ Fig. 13 The Sea Man, Antony Gormley, location: Nordland; Mo i Rana, 1995

Obr. 14 Dnes, zítra, navždy, Kari Cavèn, lokace: Nordland; Beiarn, 1992 ■

Fig. 14 Today, Tomorrow, Forever, Kari Cavèn, location: Nordland; Beiarn, 1992

Obr. 15 Bez názvu, Dan Graham, lokace: Nordland; Vågan, 1996 ■

Fig. 15 Untitled, Dan Graham, location: Nordland; Vagan, 1996

Artscape Nordland má dvě základní roviny, které se v některých okamžicích protínají. Návštěvník může umění zažít jako zenový či taoistický poutník v překrásné, tiché přírodě, nebo jej procházet jako galerii sochařského umění druhé poloviny dvacátého století, od klasické formy přes landart až po konceptuální přístupy s využitím netradičních materiálů a forem. Umělecké realizace jsou většinou umístěny ve výjimečných a někdy i komplikovaněji dostupných lokalitách, které si sami autoři pro svá díla vybrali. Asociace autorů je vždy hluboce subjektivní a jména většiny tvůrců, kteří vstoupili do projektu Artscape Nordland, jsou zárukou vysokého uměleckého zážitku (namátkou: Antony Gormley, Dan Graham, Anish Kapoor, Eric Dietman, Per Kirkeby, Tony Cragg ad.).

Slovy finské teoretičky a šéfkurátorky v Muzeu současného umění v Helsinkách Maarette Jaukkuri, kurátorky projektu a členky týmu odborníků odpoví-

dajících za činnost organizace, „Artscape Nordland vstoupilo do dialogu s krajinou. Do dialogu, který je veden setkáním sochy, okolní krajiny a diváka. Socha umístěná v krajině vytváří nové místo, jež stojí za to navštívit, porozhlédnout se a nějak se k němu vymezit. Sice nedošlo ke vzniku tohoto místa, ale ono se nadále vyvíjí – pod vlivem světla, ročních období a obecněji i času“.

Lze to vnímat jako návrat umění zpět do volného prostoru, kde se jednotlivá díla stávají ztvárněním bytí uprostřed všeho ostatního bytí. Dílo se mění v realitu v realitě, ne v artefakt neprodyšně uzavřený v umělé instituci.

Artscape Nordland je propojen několika cestami s Národními turistickými trasami, a tím poskytuje nevšední zážitek při putování za přírodními krásami této mimořádné lokality, kam spadá i výjimečné souostroví Lofoty. Avšak nejen ve správní oblasti Nordlandu jsou některé trasy NTR obohaceny uměleckými díly.

UMĚNÍ VE VEŘEJNÉM PROSTORU

V případě projektů Národních turistických tras a Artscape Nordland můžeme díky jejich rozsahu hovořit o unikátnosti, ale výrazná podpora drobné architektury a výtvarného umění je evidentní v celém Norsku. Jednou z dalších mezinárodních aktivit je iniciativa Skulpturstopp společenosti Sparebankstiftelsen DNB, jejímž záměrem je osazovat sochy ve veřejném prostoru ve východním Norsku. K pilotním projektům patří betonový pavilon ateliéru Snøhetta pro instalaci Mothership with Standing Matter od britského sochaře Anthonyho Gormleye v olympijském městě Lillehammeru (obr. 16).

I samotné hlavní město Oslo je živou platformou pro zkoumání interakce uměleckého díla v rámci zkvalitňování veřejného prostoru. Tyto podněty zde můžeme nalézt v celé škále výrazových prostředků během vývoje od šedesátých let minulého století; od kla-

18

Obr. 16 Pavilon umění & Mateřská loď se vzpřímenou hmotou, Snøhetta; Antony Gormley, lokace: Skulpturstopp; Lillehammer, 2007, 2011 ■ Fig. 16 Art Pavilion & Mothership with Standing Matter, Snøhetta; Antony Gormley, location: Skulpturstopp; Lillehammer, 2007, 2011

Obr. 17 Nebesa: barva hlubiny, James Turrell, lokace: Oslo, Ekebergparken, 2013 ■

Fig. 17 Skyspace: The Color Beneath, James Turrell, location: Oslo, Ekebergparken, 2013

Obr. 18 Vězeň, DOLK, landscape řešení věznice v Halden: Asplan Viak, 2014

■ Fig. 18 Prisoner, DOLK. Landscape of Prison Halden: Asplan Viak, 2014

sických sochařských parků podporovaných soukromým sektorem, sociální intervence až po současný street art. Nejznámějším místem pro širší veřejnost a turisty je slavný Vigeland park s více než dvěma sty klasickými kamennými či bronzovými sochami od norského sochaře Gustava Vigelanda, který na nich pracoval v rozmezí let 1921 až 1943. Mezi další patří např. Ekeberg restaurant a jiné realizace v parku Ekeberg (obr. 17) či díla vystavená v rámci Tjuvholmen skulpturpark.

Výrazný přesah po stránce estetické představují také revitalizace bývalých industriálních lokalit v někdejších docích a přístavních čtvrtích, které získávají podobu a funkci odpočinkových a relaxačních zón. Tento přístup redefinice bývalých průmyslových zón lze spatřit jak v Oslu, tak v dalších přístavních městech – Trondheimu, Bergenu, Stavangeru, Bodø a Tromsø. Velmi často jsou tyto zóny doplněny o architekturu s kulturním programem, součástí se stávají rovněž umělecké intervence. V každém větším městě se lze setkat s drobnými architektonickými zásahy či rozsáhlejšími projekty, které se staly nedílnou součástí veřejného prostoru těchto sídel a jsou dílem předních architektů a umělců.

17

16

ZÁVĚR

Pro výběr intervencí ve veřejném prostoru v Norsku jsou vždy zvoleny komise odborníků z několika oblastí, sází se na kvalitu a promyšlenou investici. Kromě výše zmiňovaných projektů NTR či Artscape Nordland je to třeba také organizace KORO s podtitulem Veřejný prostor v Norsku, jejíž aktivity se týkají začleňování výtvarného umění do okolí či interiérů veřejných budov a institucí. Základní premisou pro hodnocení přístupu je mezioborový dialog. Ten v rámci rozvoje turistického ruchu, společenských, kulturních i developerských aktivit nabízí navíc estetický přesah, byť je to nadhodnota vnímaná subjektivně. Pokud zde existuje i cílená podpora mladé generace a sociální rozměr v rámci zkvalitňování veřejného prostoru, můžeme si dovolit hovořit o ojedinělém fenoménu. Na závěr je nutné zdůraznit, že tradice kvalitního designu, vztah k přírodě, využívání

lokálních stavebních materiálů i pokora a respekt ke krajině či místu se propisují do současné norské architektury tím nejcitlivějším způsobem. A nemusíme zde vůbec používat v současnosti tak zprofanované slovo „udržitelnost“.

Základním záměrem projektu Artscape Norway je hledat možnosti inspirace a aplikace některých postupů pro Českou republiku, i s vědomím rozdílných ekonomických, geopolitických a mentálních východisek.

Podkladem pro tento příspěvek byla výstava, katalog a dokument k projektu Artscape Norway. Redakce děkuje Galerii Jaroslava Fragnera, zejména Danu Mertovi a Kláře Pučerové, za laskavé poskytnutí materiálů. Více informací na www.artscape-norway.eu

Fotografie: 1a,b, 3a,b, 7, 9a,b, 15, 17 – Filip Šlapal; 2a – Reilulf Ramstad Arkitekter; 2b, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18 – Jiří Havran; 4a,b – Jarle Wæhler, 4c – Andrea Pujmanová